

Ярослав Мокляк

ЛЕМКІВЩИНА НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

У статті аналізуються виборчі кампанії до польського парламенту 1922, 1930, 1935, 1938 років на Лемківщині. У тій геополітично несприятливій ситуації лемки не змогли провести до парламенту Другої Речі Посполитої депутата з власного середовища.

Ключові слова: Лемківщині, вибори, агітація, Безпартійний блок співпраці з урядом.

В статье анализируются избирательные кампании в польский парламент 1922, 1930, 1935, 1938 годов на Лемковщине. В той геополитически неблагоприятной ситуации лемки не смогли провести в парламент Второй Речи Посполитой депутата из собственной среды.

Ключевые слова: Лемковщина, выборы, агитация, Беспартійний блок сотрудничества с правительством.

The Polish parliamentary election campaigns in 1922, 1930, 1935, 1938 in Lemkivshchyna are analysed in the article. In was impossible for Lemkos to elect a deputy to the Polish parliament from their own environment because of unfavorable geopolitical situation.

Key words: Lemkivshchyna, election, agitation, the Non-partisan Bloc for Cooperation with the Government.

Роки після Першої світової війни виявилися перевіркою лояльності лемків щодо новоствореної польської держави, і це було виразно помітно на тлі військових справ: призовних і призову¹. На початку 1921 р. повітові староства на основі поліційних звітів

¹ Archiwum Państwowe w Krakowie (APK), zespół Starostwo Powiatowe w Grybowie II (SP GII), sygn. 45. Sprawy wojskowe: wypełnianie obowiązku wojskowego przez Rusinów z terenu powiatu, 1921, 1923; APK, zespół Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu (SP NS), sygn. 85. Akta prezydzialne Starostwa Powiatowego w Nowym Sączu, 1919-1939.

передали львівському намісництву списки осіб, які ухилялися від військової служби. У кожному випадку нелояльності вимагалось слідство, метою якого було примусове прибуття призовника до призовної комісії. Особливою проблемою було численне дезертирство лемків, що тікали переважно до Чехословаччини через нелегальні прикордонні переходи.

Несприйняття польської державності впливало з політичних передумов, які склалися в Галичині, апогеєм яких були “лемківські республіки” вислоцька (звана теж команчанська) і фльоринська. Представляли вони собою два окремі напрямки політичної думки: українську – спрямовану на ЗУНР і старорусько-москвофільську – спрямовану на Росію і Чехословаччину. Лояльність лемків щодо польської держави була під знаком запитання, а також польська влада відразу прийняла поставу, основою якої була невпевненість щодо розвитку політичного напрямку Лемківщини.

Нагляд

Уже з 1918 р. адміністративна влада стежила за лемками, користуючись також допомогою лемківських місцевих інформаторів¹. За дорученням керівної влади староства складали списки урядовців непольської національності. Насамперед подавалася характеристика службовців поліції, прикордонної служби і податкової охорони. З весни 1919 р. староства і військові у співпраці з воєводською владою готували акції, в яких переводили невігідних працівників до інших повітів. Результат був такий, що в поліції і в інших державних службах працювали люди польської національності². Подібною була ситуація на вакантних місцях у поштових управах, побоюючись, щоб не переформувалися вони у “руські заклади і місця русофільської пропаганди”³.

Дослідження настроїв населення стосувалося теж рівня впливу Греко-католицької церкви на політичну свідомість лемків. Заду-

¹ Archiwum Państwowe w Przemyślu (APP), zespół Starostwo Powiatowe w Jaśle, 1918-1939, sygn. 20. Działalność antypaństwowa (wykaz osób aresztowanych: podejrzanych o szpiegostwo), 1919-1925; APP, zespół Starostwo Powiatowe w Jaśle, 1918-1939, sygn. 21. Inwigilacje osób podejrzanych, 1920-1927; APK, SP NS, sygn. 85.

² Ibidem. Джерело детально описує справу переведення поліцейського службовця Григорія Федуня з поліцейного відділення у Снітниці до повіту Велічка, а на його місце прийняли заступника коменданта повітової поліції у Горлицях – Антонія Ментуса.

³ APK, SP NS, sygn. 85.

мом влади було ізолювати лемківські парафії від греко-католицького духовенства, пов'язаного з українським рухом. Після оголошення пастирського листа греко-католицьких єпископів 1919 р., присвяченого ситуації українського народу, листом від 14 жовтня львівське намісництво розпорядилося староствам у Горлицях, Грибові, Яслі, Кросні, Новому Санчі й Сяноці простежити чи був зачитаний він у церквах і яку викликав реакцію у населення¹. За розпорядженням воєводської влади староства проводили справжнє дослідження політичних настоїв серед греко-католицьких священників. У результаті доносів поліції і місцевих інформаторів встановлено найактивніші політичні парафіяльні осередки та поділено священників на прихильників староруської орієнтації, московфільської та української.

Таке спрямування зберігалось до кінця 1920-х років. Місцева адміністративна влада посилювала послідовний нагляд у таємних звітах Міністерства внутрішніх справ про активність українського національного руху в Чехословаччині та колишній Східній Галичині, що надходили до повітових управлінь за посередництвом Краківського воєводського управління². Повітова влада вже на основі ставлення лемківського населення до служби у польському війську зрозуміла його негативне ставлення до польської державності та побоювалась якої-небудь зовнішньої або внутрішньої акції, яка могла активізувати політичні настрої на території нещодавніх лемківських республік. На заході Лемківщини стеження велися здебільшого за московфільським і староруським середовищем³. Староства виразно підтримували тоді кандидатів-українців, що клопоталися про греко-католицькі парафії. Така політика влади була помітною у змісті службових листів, у яких читаємо: "призначити на парафію (...) священника-українця треба було з політичних поглядів (...), тому, що сильні московфільські впливи з того боку нашої держави на лемків були б приречені на протилежну його діяльність"⁴. Таким чином, протиставлялися політичні орієнтації, що розвивалися всередині лемківського середовища. Різниця полягала у виборі підтримуваної сторони. І якщо у першій половині 1920-х років українців підтримували на противагу

¹ APK, SP NS, sygn. 85.

² APK, SP GII, sygn. 10. Sprawy dotyczące agitacji na rzecz oderwania się Łemkowszczyzny od Polski.

³ APK, SP NS, sygn. 85.

⁴ Ibidem.

москвофілам і старорусинам, то від кінця 20-х років зусилля влади були спрямовані на послаблення українського руху¹.

Бойкот виборів 1922

У передвиборний період 1922 р. у деяких районах Західної Лемківщини, на тлі відчуття ворожості до польської державності, дійшло до зближення між строруськими та українськими діячами. Українські політичні кола оголосили бойкот виборів і маніфестували про несприйняття польської державності. 27 травня 1922 р. до гміни Поворозник прибув з сім'єю Іван Огієнко, міністр освіти і віросповідання в уряді УНР, мовознавець, професор таємного Українського університету, а пізніше – професор Варшавського університету. Згідно з листом Відділення державної поліції в Мушині до староства у Новому Сїнчі від 3 вересня 1922 р., з того часу як він замешкав у Поворознику, місцеві селяни почали виявляти нелояльність до польської держави, доказом чого було те, що голови гмін Григорій Климківський з Войкової та Іван Щавинський з Поворозника та секретарі гмінних управ з обидвох населених пунктів не прибули 29 серпня на передвиборні збор². Усі інші голови та секретарі новосончівського повіту брали участь у тих зборах і отримали детальну інструкцію щодо передвиборної діяльності. Подібні збори-інструктажі проведено у інших повітах.

У справі Огієнкової агітації комендатура поліції у Новому Сончі відправила спеціального посланця, який встановив, що разом з І. Огієнком агітацією займався греко-католицький парох з Жегестова о. Роман Прислопський, донедавна активіст у москвофільському русі. У звіті до державної повітової поліційної комендатури у Новому Сончі службовець В. Пільх додав фрагмент промови священника Прислопського, який нібито стверджував, “що (...) місцеві русини не мають наміру голосувати, тому що не мають кандидата на депутата руської національності, який би увійшов до Сейму з того округу”³. У результаті спостережень за І. Огієнком ствердили, що він підтримував зв'язок з навколишніми греко-католицькими священниками і вчителями української орієнтації, і неодноразово виїжджав до їхнього місця проживання. Антивиборча агітація, що велася, зміцнила небажання лемківського населення брати участь

¹ APK, SP GII, sygn. 20. Sprawy graniczne.

² APK, SP NS, sygn. 85.

³ Ibidem.

у виборах тому, що агітатори проголошували, що "руське питання ще не достатньо залагоджене у Лізі Націй, а Польщі довірено тільки тимчасове управління цим населенням"¹. Поліція однак не знайшла нічого, на основі чого могла б арештувати агітаторів, які діяли обережно, не виступаючи відкрито проти державної влади².

Діяльність Огієнка та Прислопського призвела до того, що у Криниці Здрою були скликані загальнолемківські передвиборчі збори, які відбулися 18 жовтня 1922 р. у готелі "Вікторія". Прибули представники повітів: горлицького, грибовського новосончівського та делегати зі Львова. Збори відкрив Ярослав Качмарчик, після чого вибрано владу з'їзду³. Головними доповідачами були Антон Генсьорський і Косма Пелехатий, обидва зі Львова. У своїх доповідях обговорили лемківську справу, у розумінні загальноукраїнських справ у Польщі, і закликали до бойкоту виборів стверджуючи, що участь у виборах означатиме сприйняття польської державності. Від лемків промовцями були: о. Йосиф Хиляк, о. Р. Прислопський, о. Анатоль Сембратович, Мефодій Трохановський та господарі: Михайло Русиняк з Вірхомлі Великої і Микола Громосяк з Криниці Села. На завершення з'їзду схвалено резолюцію, що оголошувала бойкот виборів до Сейму і Сенату у листопаді 1922⁴. Подібні збори для Східної Лемківщини відбулися трохи раніше у Сяноці, де також оголошено бойкот проти виборів⁵.

Бойкот викликав серйозне зниження участі у виборах. У деяких повітах голосувало тільки 18% уповноважених⁶. На Лемківщині, наприклад, у повіті грибовським участь у виборах коливалася від 0% (Берест, Богуша, Чорна, Чертижне, Яшкова, Кам'яна, Поляни, Вафка) до 8% (Брунари Вижні), в той час як у польських гмінах складала в середньому 70-80%⁷.

¹ APK, SP NS, sygn. 85.

² Ibidem. Адміністративними методами призвано виконувати службові обов'язки голову і писаря гміни Войкова (Климківського і Пирого) та голову гміни у Поворознику (Шавинського). Оштрафувавши на 20 тис. марок, повітова влада змусила до головування в обласних виборчих комісіях кільканадцятьох гмінних урядовців.

³ Головою був Кость Буланда з Криниці, заступником голови Антін Гогоц з Полян, а секретарем Діонізій Логаза з Криниці.

⁴ APK, SP NS, sygn. 85.

⁵ Ibidem.

⁶ Próchnik A. Pierwsze piętnastolecie Polski niepodległej. Zarys dziejów politycznych / A. Próchnik. – Warszawa : PWN, 1983. – S. 109.

⁷ APK, SP GII, sygn. 11.

Зміна ставлення лемків до польської держави настала після рішення Ради Амбасадорів 14 березня 1923 р., яка надала Польщі право управління Східною Галичиною. Це рішення перевело українські питання у Польщі з міжнародної арени на колію внутрішньої політики, і державній владі необхідно було обов'язково врегулювати ставлення держави до національних меншин. Проте впродовж наступних років не випрацьовано конкретної політичної позиції щодо Лемківщини, зосереджуючись на ширшому розумінні української справи.

Вибори 1928 р.

У парламентських виборах 1928 р. українці з південно-східних воєводств відмовились від тактики бойкоту і взяли в них участь. На відміну від виборів 1922 р., коли тодішній уряд був відносно нейтральним, у виборах 1928 р. вважався однією зі сторін виборчої акції. Міністр внутрішніх справ Феліціян Славой-Сладковський видав циркуляр до старост, у якому пропонував так добирати склад Обласної виборчої комісії, щоб їх члени були “відданими політиці теперішнього уряду”¹. Проурядову виборчу кампанію вело також Польсько-руське товариство “Згода” та часопис “Лемко”, що виходив у Кракові й друкувався латинською абеткою.

Було створено провладний Безпартійний блок співпраці з урядом (далі – ББВР), основою якого були державні адміністративні органи: воєводства, староства, гмінні управи і поліція². За розпорядженнями міністра Складковського староства приступили до акції, метою якої було знайти людей для ББВР, і поручили цю справу насамперед головам і секретарям гмінних управ, а далі шукаючи деяких вчителів і греко-католицьких духівників. У тій другій групі був навіть декан Грибівський, парох парафії у Чирній, о. Михайло Артемович³. Багато голів і секретарів гмінних управ відмовлялися від співпраці, а у прикордонних гмінах грибівського повіту тільки Сильвестр Міхневич, вїт у Чертижнім, “приклав зусилля до діяльності у тому напрямку, щоб (лемки – Я. М.) голосували на ББВР”⁴.

¹ Próchnik A. Pierwsze piętnastolecie... – S. 223.

² Ibidem.

³ APK, SP GII, sygn. 12. о. Артемович зобов'язався перед грибівським старостою, що доведе до того, що мінімум 15 голосів віддадуть на список № 1 у гміні Чирна. Його агітація не принесла успіху, тому, що агітаційна кампанія велася на користь списку № 20, за яку відповідали Йосиф Поруцідло з Чирної і Загара Стависький зі Снітиці.

⁴ APK, SP GII, sygn. 13. Серед заангажованих у продержавну виборчу акцію

Слід додати, що серед осіб, яких знайшли старости, багато виступило проти уряду ще до виборів. Траплялися гміни, в яких ці особи "одноставно зрадили довіру до себе і в момент голосування люди (...) просто фанатично виступили проти списку №1 (тобто ББВР)"¹.

Від січня 1928 р. Лемківщина стала територією агітації, яку вела москвофільська *Руська народна організація* (РНО) і староруська *Руська аграрна партія* (РАП). Перша представляла проросійські тенденції, а друга стояла на основі лояльності щодо польської держави. Адміністративна влада не відразу помітила програмну різницю між тими партіями і в передвиборчий період 1928 р. не старалися повернути собі старорусинів. Навпаки, львівський воевода Пйотр Дунін-Борковський запропонував їм створення спільного виборчого блоку з РНО, що свідчило про те, що не було тоді жодного політичного плану щодо Лемківщини².

Щодо вищезгаданого, обидві партії (РНО і РАП) підтримали у виборах Національне російське об'єднання (НРО) і розвинули кампанію на користь списку № 20. З метою координування передвиборчої акції було створено так звану Комісію п'ятьох, яка опрацювала звернення до виборців. У зверненні закликали до захисту прав Православної Церкви і підтримки РНО "в ім'я спільних ідеалів руської культури"³. У кампанії активну участь взяли провідні пропагандисти православ'я, наприклад Михайло Копчак з Туляви, який єдиний з Лемківщини безрезультатно клопотався про місце у Сенаті, стартуючи з шостої позиції російського списку⁴.

НРО і РАП провели кампанію в три етапи. Перший етап – це збори, організовані на зламі грудня 1927 і січня 1928 р., окремо

осіб у північних гмінах грибівського повіту були: Кіндрат Буранич (Вафка), Іван Кофля (голова гміни Вафка), Володислав Король (Більцарова) – керував акцією ББВР у Брунарах Нижніх і Верхніх, Теодор Костельник (голова гміни Більцарова), Микола Полянський (голова гміни Поляни) – агітував теж у Королеві Руській. У Богущі на ББВР агітували: Ілько Хорошак (голова гміни) і Гаврило Вірхомський (господар).

¹ Ibidem. Вірний урядової акції у Снітниці залишився тільки лісник Францішек Пехур (поляк).

² Archiwum Państwowe w Rzeszowie, zespół Archiwum ks. Łukaszklawicza, sygn. 72, s. 2. Старорусини прийняли пропозицію воеводи, тому, що боялися втратити посаду комісара установи "Народний дім" у Львові.

³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. 961, s. 225; Sprawy Narodowościowe (SN). – 1927. – № 5-6. – С. 556; SN. – 1928. – № 1. – С. 71-72.

⁴ Голос Народа. – 1928. – № 8. – С. 2.

для кожної партії, на яких вибрано Виборчі комітети і делегатів для зв'язку з сусідніми повітами¹. Другий – це збори, де збиралися представники одного або кількох повітів. Вони відбулися по черзі у Гладишові (для горлицького та грибівського повітів), у Сяноці (для сяноцького і бжозовського) і в Риманові (для кроснінського та ясельського повітів)². Третій етап склали місцеві передвиборні збори, що організовувалися у багатьох місцевостях Лемківщини.

У січні й лютому 1928 р. організовано віче за участю кандидатів до Сейму. Дуже активними були: Дмитро Яблонський (округ № 48), Орест Гнатишак (округ № 44) і Теодор Войтович (округ № 45), що у виборчих списках були першими³. Вони їздили по різних місцевостях, виголошуючи програмні доповіді, в яких обговорювали можливості економічного та культурно-освітнього розвитку Лемківщини за допомогою власних делегатів у Сеймі та Сенаті. На віче також брали слово діячі, які не кандидували до Сейму, але були заангажовані до організаційної роботи. Закінчувалися місцеві збори прийняттям резолюції, що зазвичай складалася з трьох пунктів: 1 – голосувати на “лемківський список” №20 (насправді – російський); 2 – всі мають взяти участь у виборах, “щоб не пропав жодний голос, недолугих і калік необхідно доводити”; 3 – у виборах не має значення різниця у віросповіданні⁴.

Незважаючи на сильне заангажування лемків у передвиборчу акцію, з Лемківщини не вибрано ні одного депутата зі списку №20. РНО здобуло тільки один мандат, який отримав (у пінському окрузі) Голова РНО Павел Король⁵. На території колишньої Галичини найбільшу підтримку російський список отримав у золочівському

¹ Руський Голос. – 1928. – № 236. – С. 4. Напр., на передвиборчих РНО у Фльоринці 1 січня 1928 р. за участю двох представників з кожної лемківської гміни грибівського повіту обрано Виборчий комітет у складі: о. Василь Курилло – голова, Іван Кофля – заступник голови, Дмитро Трохановський – секретар, Григорій Вільчацький – касир. Членами комітету були вибрані: В. Дубец, Нестор Лавровський, Костянтин Копистянський, Харитон Русин, З. Стависький, М. Трохановський. Заступниками членів вибрані: Данько Дуркот, Олександр Гогоц, Я. Поруділо, І. Трохановський і Володимир Вишовський. Вибрано теж делегатів для контактів з виборчими комітетами у сусідніх повітах: Дубеца і Курилла для зв'язку з горлицьким повітом, Вільчацького і Вишовського з новосанчівським.

² Земля і Воля. – 1928. – № 8. – С. 7.

³ Голос Народу. – 1928. – № 5. – С. 2; Голос Народу. – 1928. – № 8. – С. 1-2.

⁴ Земля і Воля. – 1928. – № 8. – С. 7.

⁵ SN. – 1928. – № 1. – С. 72.

окрузі (20791 голосів). На Лемківщині найбільше голосів віддали у горлицькому та грибівському повітах (12719)¹.

Активна участь лемківського населення у виборах 1928 р. не була підтримана конкретно сформованою політичною позицією виборців. Неодноразово ті самі особи брали участь у роботі РАП і НРО. Органи преси обидвох партій – "Голос Народу" і "Руський Голос" – на зміну заміщували ті самі прізвища, як членів та симпатиків своїх організацій. Здається, що в такому зближенні ідейно-протилежних таборів важливу роль відігравала весь час жива "руська" національна площина, від якої не відмовлялися росіяни, і яка єднала старорусинів з москвофілами.

Вибори 1930 р.

Союз РНО з НРО і РАП щоправда не дав Лемківщині представника у парламенті, але політично її активізував, що дозволило на більшу еластичність під час виборів у листопаді 1930 р. У половині вересня у староруських колах Краківського воєводства обговорено проект введення до Сейму свого кандидата за посередництвом продержавного списку. Агітатори ББВР, яких висилало староство вже від 1928 р., старалися нав'язувати контакти зі старорусинами. Уже ближче до виборів 1930 р. взаємні контакти мали вже певні традиції. Під час зборів для довірених осіб у Більцаревій 21 вересня погоджено, що старорусини голосуватимуть за проурядовий список, якщо у тому списку буде Методій Трохановський або інший кандидат, прізвища якого не подано².

Того ж дня відбулася конференція делегатів горлицького повіту у Лосях, де також представлено було проект співпраці з урядом з умовою, якщо в одному із трьох виборчих округів на території Лемківщини, буде внесений до проурядового списку кандидат старорусин або можливо якщо уряд забезпечить концесію на розвиток молочних кооперативів, земельну меліорацію, розвиток культурно-освітніх установ. Узгоджено, що перемовини з урядовими колами проведуть делегати, яких вибрали на загальнолемківському з'їзді у Горлицях 28 вересня 1930 р.³.

¹ APK, SP GII, sygn. 14. Sprawy wyborów do ciał ustawodawczych: wybory do Sejmu i Senatu w 1928 r. – wyniki wyborów.

² APK, SP GII, sygn. 5. Sprawy ogólnoinformacyjne, sprawozdanie sytuacyjne starosty grybowskiiego z 30 września 1930.

³ APK, SP GII, sygn. 7, к. IV/2.

Горлицький з'їзд відбувся у приватній квартирі Ярослава Сьокала. Прибули біля 30 делегатів з Горлицького, Грибівського та Новосончівського повітів. Головою з'їзду вибрано Костянтина Бодака з Різділя. На початку слово мав діяч *Руської селянської організації* (РСО) Юліан Юрчакевич, який у другій промові застерігав зібраних не голосувати на проурядовий список. Він стверджував, що про позицію старорусинів вирішить центр РСО у Львові¹. Юрчакевичу відповів Ярослав Сьокало, який виступив проти того, що лемків контролює Львів і ствердив, що лемки живуть у чисто польському середовищі, в інших умовах ніж у Львові й мусять дбати “про свої справи”, і не піддаватися розпорядженням львівських москвофільських кіл. Сьокало виступив також проти того, щоб накидати лемкам чужих кандидатів до парламенту. З'їзд прийняв резолюцію про намір внести до проурядового списку кандидата-старорусина, а якщо б це було неможливим, то очікувалося матеріальної допомоги для Лемківщини. Наприкінці з'їзду сформували Виборчий комітет².

Розмови з представниками ББВР відбулися у Кракові. У них брали участь Теодор Ядловський і Теодор Войтович. Урядова сторона відкинула проект, де йшлося про те, щоб внести Методія Трохановського до списку ББВР, але зобов'язалася виділити фінансову допомогу Лемківщині, взяти до уваги постулати визнавців православ'я, призначити на вчительські посади вчителів-лемків, надати довготермінові кредити для лемківських установ і створити окремий виборчий округ для Лемківщини³. Звіти з краківських розмов обидва делегати представили на засіданні стислого Виборчого комітету в Горлицях 12 жовтня. Комітет взяв до уваги результати перемовин і вирішив, що наперекір львівським москвофілам лемки будуть голосувати “безжалісно на список проурядовий”⁴. Одночасно постановили, що Комітет збереться знову в Грибові 19 жовтня, де буде усталена агітаційна тактика і узгоджено текст звернення до виборців⁵.

Обіцяна грибовська конференція відбулася у приміщенні Розалії Фюгерер і збирала провідних постатей суспільно-політичного

¹ Ibidem, к. IV/1; APK, zespół Urząd Wojewódzki w Krakowie (UWKr), sygn. 51.

² APK, UWKр, sygn. 51. Тиждневі інформаційні звіти повітового старости в Грибові і Горлицях. Склад комітету: Бодак, Ядловський, Качмарчик, Сейферт, Сьокало, Войтович – Горлицький повіт; Хойняк, Громосяк, Гнатишак, о. Прислопський, М. Трохановський – Новосанчівський повіт; Дубец – Грибовський повіт.

³ APK, SP GII, sygn. 5.

⁴ APK, UWKр, sygn. 51.

⁵ Ibidem.

життя Лемківщини з Краківського воєводства: Гнатишак, Ядловський, Сьокало, М. Трохановський, Дмитро Трохановський, Іван Трохановський та інші. Проурядову сторону представляли Ігнацій Коженъ і Владислав Йонец з грибівського відділення ББВР. Головою зборів був Гнатишак, який заявив, що після виконання лемківських постулатів, прийнятих урядовою стороною у Кракові, лемки підуть на вибори "з проурядовим списком"¹. Під час дискусії прозвучала підтримка політики держави на Лемківщині, тільки Василь Дубец висловив сумніви, чи обіцянки дані на зборах у Кракові будуть виконані². Грибівська конференція сформувала Виборчий комітет для Грибівського повіту, в якому важливу роль відігравали визнавці православ'я³.

У цей період для православного населення обов'язково треба було вирішити багато проблем, що залежало від позиції влади. Серед постулатів, включених православними членами Виборчого комітету, були: отримати дозвіл на ведення метричних книг православними парохами, вимагати власних церковних об'єктів і формування нових парафій. Постулати, які представили діячі православного віросповідання, спричинилися навіть до письмового звернення грибівського старости до воєводства щодо затвердження плану на будівництво православних каплиць у Баниці, Ізбах, Яшковій, Снітниці⁴.

Після грибівської конференції діячі ББВР з Горлиць, Грибова і Нового Сонча разом зі староруськими активістами почали широку кампанію у багатьох лемківських гмінах. У Горлицькому повіті найактивнішими були: Константи Ямро, Якуб Кунігевич, Константин Лясковський, Болеслав Пйотровський і Кароль Табор⁵. У Ясельському повіті політичні доповіді виголошував кандидат до Сейму Казимир Дух⁶.

Загрозою для ББВР міг бути список №11, тобто об'єднаний український список, який підтримувала інтелегенція, в основному

¹ APK, SP GII, sygn. 5.

² Ibidem.

³ Склад Комітету: П. Хорошак (Богуша), о. Михайло Хиляк (Ізби), В. Дубец (Фльоринка), Максим Кузяк (Вафка), Володимир Кисілевський (Брунари), Йосиф Мончак (Берест), З. Стависький (Снітниця), Д. Трохановський (Бінчарова), В. Вишовський (Королева Руська).

⁴ APK, SP GII, sygn. 5.

⁵ APK, UWKr, sygn. 51.

⁶ APK, SP GII, sygn. 7, к. IV/10. Найсильнішими осередками ББСУ у Ясельському повіті була Дошниця і Святкова Велика.

вчителі й греко-католицькі священники. Інтелегенція з національним українським почуттям організувала візити депутатів Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). У ново-санчівському повіті організаторами зустрічей були, в основному, священники: Максим Бубняк, Степан Дмитришин, Степан Корнова і Василь Смолинський. Однак це не були візити, що становили більшу частину політичної акції, але радше спонтанні дії. До таких зустрічей належав, наприклад, візит депутата Степана Біляка до Нового Села 21 липня 1929 р. чи участь Олександра Віслоцького на зустрічі в Лабовій 28 серпня 1930 р. Вони особливо виступали проти переведення вчителів-українців у центральні райони Польщі та присилання до українських шкіл вчителів польської національності. Закликали лемків об'єднуватися навколо українських установ і витримати при греко-католицькому віросповіданні¹.

У тижневих звітах старостів згадується про передвиборчу активність вчителів. Проукраїнські настрої влада помітила у Бересті, Брунарах Верхніх і Полянах². Крім священників і вчителів в акції взяли участь деякі гмінні чиновники, наприклад секретар гміни у Ропиці Руській П. Зелений, а також господарі, наприклад Василь Злупко з Гладишева, брат місцевого пароха³. Згідно з даними новотарзького старости до краківської Воєводської управи проукраїнську агітацію розгорнуто також у місцевостях Шляхтова та Явірки⁴.

Інший важливий напрямок передвиборчої агітації на Лемківщині – це кампанія, яку вела РСО – партія, на попередні вибори йшла разом з старорусинами, а 1930 р. виставила окремий список № 15. З центру РСО передвиборчою акцією керував Михайло Чебринський, журналіст зі Львова. У місцевостях агітував о. Кирило Чайковський. Обидва були кандидатами до Сейму у списку № 48⁵. Однак список № 15 у цьому окрузі був визнаний недійсним, що пояснювалося нестачею відповідної кількості підписів у Законі про вибори⁶.

¹ Ibidem, к. IV/3, IV/4. Новосанчівський староста не дозволив на громадянське віче, і о. Корнова організував збори за запрошеннями.

² APK, SP GII, sygn. 5. У повітах санчівському і грибовському агітацію проводили, напр., Василь Мерена (керівник школи у Богуші) і Андрій Нішота (Снітниця).

³ Ibidem, к. IV/3; APK, UWKt, sygn. 51.

⁴ APK, SP GII, sygn. 7, к. IV/1.

⁵ Земля і Воля. – 1930. – № 43. – С. 2. Поруч з ними у списку були, між іншим, Петро Козак з Беска і Спіридон Драган з Королівського Вороблика.

⁶ Ibidem. – С. 1. Закон про вибори вимагав 50 підписів. У “Землі і Волі” подано, що зібрано 102 підписи. Додаткові вибори, проведені 22 листопада 1931 р.

Серед виборчих списків, які були виставлені в округах Лемківщини успіх мав тільки список ББВР. У масштабах південно-східної Польщі до Сейму увійшли двоє старорусинів: о. Йосиф Яворський і Михайло Бачинський¹. У відносинах з крайовою владою представляли вони справи Лемківщини, а найбільшою заслугою староруського політичного середовища було створення у 1933 р. лемківського об'єднання (Лемко-Союзу).

Вибори 1935 р. і 1938 р.

Позиція державної влади щодо старорусинів змінилася 1935 р. У результаті порозуміння підписаного між урядом і УНДО польсько-українські відносини увійшли в процес так званої нормалізації. Українська сторона підтримала уряд у виборах, що надходили, і отримала гарантію здобути 50% мандатів у виборчих округах на території колишньої Східної Галичини. Оголошення “нормалізації” у відносинах з українцями відпихало на край політичного життя старорусинів, яким досі віддавалася перевага. Наслідком цих змін було викреслення їх з проурядових списків².

Цей факт довів до самоликвідації скликаного раніше Руського виборчого комітету і стримав старорусинів від участі у виборах. Щоправда, староруська преса, коментуючи розпуск Комітету з натиском підкреслювала, що це рішення не виникало з опозиційної тенденції щодо уряду, тільки виключно тому, що староруське населення, яке було позбавлене своїх депутатів, то все-таки відсторонення від виборів означало відсутність сприйняття позиції урядової влади. У світлі нових політичних реалій, у яких опинилися русини, слід підкреслити лояльність Лемко-Союзу щодо держави, незважаючи на занепад дотеперішньої підтримки уряду.

У виборах 1935 р. лемківські старорусини зайняли відмінну позицію від Руського виборчого комітету (Бачинський й інші, що представляли, в основному старорусинів на території колишньої Східної Галичини). У часописі “Лемко” щоправда зазначено, що під впливом розчарування виступили тенденції утриматися від голосування

в окрузі Перемишль–Сянік, принесли такий самий результат, як основні вибори. Див.: Próchnik A. Pierwsze piętnastolecie... – S. 322.

¹ APK, UWKr, sygn. 52. Tygodniowe sprawozdania informacyjne starosty powiatowego w Jaśle i Nowym Sączu; Smutki i radości “russskich” // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1936. – № 38. – С. 381.

² Тільки в окрузі № 62 (Золочів) на четвертому місці внесено старорусина Івана Миськова. Див. SN. – 1935. – № 5. – С. 467.

на виборах, але в кінцевому результаті вирішили, що лемківське населення повинно масово взяти участь у голосуванні, щоб підкреслити, що “складає зорганізовану групу, з якою треба рахуватися”¹. Таке рішення мало радше демонстративний характер, ніж практичне значення, а понад усе віддзеркалювало бажання утримати самостійну організацію “Лемко-Союз” на тлі всієї староруської течії.

Вибори 1935 р. виявили похибки щодо умов польсько-українського порозуміння. Новий Закон про вибори виключив посередництво у виборах партії, спричиняючи безпосереднє голосування на кандидатів. Український кандидат з округу № 77 (Кросно, Лісько, Сянік) – Володимир Соловій, господар з Середнього Великого Ліського повіту, який був у виборчому списку під другим номером, що при голосуванні без закреслення давало йому мандат, отримав ледь-ледь 13 тис. голосів і не увійшов до Сейму².

Уже після виборів українська преса, шукаючи причини поразки Соловія, писала про ангажування у виборчу кампанію сяноцького старости, шкільного інспектора у Сяноці, поліції і навіть сяноцької організації, що об’єднує інвалідів. Місцева адміністративна влада старалася про те, щоб виборці голосували на кандидата з номером третім у списку – Юзефа Моравського, власника земельних посіlostей у Небещанах³. У “Ділі” написали, що службовою дорогою тиснули на вчителів. Деякі Обласні виборчі комісії (наприклад в Буковську) не допускали “діячів довіри” Соловія, а численні виборчі пункти розміщували невідгідно для українських людей. Українська преса коментувала ці факти, як ті, що надалі тісно пов’язані з “політикою відокремлення Лемківщини” від решти українських земель⁴. У результаті виборів 1935 р. лемки не отримали власного представника у парламенті.

Можливості здобути депутатські мандати були позбавлені не тільки старорусини, але також УНДО. Концепція видалити укра-

¹ Тільки в окрузі № 62 (Золочів) на четвертому місці внесено старорусина Івана Миськова. Див. SN. – 1935. – № 5. – S. 467.

² Ibidem. – S. 446-447.

³ Чому програв Соловій у сяноцькому окрузі // Діло. – 1935. – № 244. – С. 6.

⁴ Чому програв Соловій у сяноцькому окрузі // Діло. – 1935. – № 242. – С. 1-2. Недопуск українського кандидата від сяноцького округу до Сейму було темою протесту УНДО. У відповіді уряд пообіцяв додатковий мандат в Сенаті, але обіцянки не дотримав. Мандат отримав Йоахим Волошиновський, волинський угодовець, працівник Воеводської управи за часів урядування воеводи Генрика Юзевського. Див.: Гомо Політікус [Іван Кедрин]. Причини упадку Польщі. – Краків, 1940. – С. 128.

їнський рух з Лемківщини заслонила справу комплексного вирішення цього питання за допомогою компромісу і була одним з елементів, від яких залежала поразка польсько-української угоди. Представлена вище ситуація урядових кіл і місцевої адміністрації ще більше була помітною на виборах 1938 р., в яких кандидат УНДО у сяноцькому окрузі (Гладишовський) не увійшов навіть до виборчого списку¹.

Кінцеві висновки

Хоча впродовж усього міжвоєнного періоду лемки були під впливом політичних партій, що мали свої центри у Львові, однак їх виборча позиція характеризувалася політичним прагматизмом високого рівня, що випливав з місцевих умов. Вони проживали в українських периферіях і безпосередньо сусідували з польськими поселеннями. З одного боку прослідковувалась сильна залежність лемків від львівських осередків, що визначило напрямок співпраці з НРО, РСО і УНДО, а з іншого – вони легко підлягали польським урядовим і адміністративним структурам, при цьому сподіваючись на полегшення (концесії, кредити) у цивілізаційному розвитку їх регіону. У тій геополітично несприятливій ситуації у жодних виборах не змогли ввести до парламенту Другої Речі Посполитої депутата з власного середовища – найпопулярнішим кандидатом був Мефодій Трохановський, пов'язаний з староруським і москвофільським середовищем. Шанс на вибір лемківського кандидата на депутата остаточно був утрачений на виборах 1935 р., коли влада відвернулася від старорусинів і підтримала українських діячів. Угода підписана тоді між урядом і УНДО мала тактичний характер і невдовзі провалилася, а це не дало можливості вибрати кандидата української орієнтації також у 1938 році.

¹ Чесний В. До відома політичних керманічан / В. Чесний // Наш Лемко. – 1938. – № 21. – С. 2.